

JĀNIS AKURATERS

KALPA
ZĒNA
VASARA

STĀSTS

821.174-93
Ak 754

Jānis Akuraters
KALPA ZĒNA VASARA

Apgāda Zvaigzne ABC vadītāja *Vija Kilbloka*
Redaktore *Marika Taube*
Ingunas Kļavas Švankas vāka dizains
Vāka dizainam izmantots attēls no storyblocks.com

Apgāds Zvaigzne ABC, SIA, K. Valdemāra ielā 6,
Rīgā, LV-1010. Red. nr. L-3954.
A/s "Poligrāfists", K. Valdemāra ielā 6, Rīgā, LV-1010.

Šis ir ar autortiesībām aizsargāts darbs. Darba reproducēšana vai jebkāda cita neatļauta izmantošana ir autortiesību pārkāpums. Par autortiesību pārkāpšanu ir paredzēta atbildība Krimināllikuma 148. pantā.

© Izdevums, mākslinieciskais noformējums, Apgāds Zvaigzne ABC, 2019
ISBN 978-9934-0-8098-2

*“Bet es sēdu pie sava galda viens –
Un viss tas tik sapņa vēstījums.”*

J. K.

I

Manu logu te ir aizaudzis liels akmeņa nams, un ik rītu, kad mostos, es redzu viņa kaulaino muguru un aizkvēpušās logu acis. Saule ir diezin kur augstu pār jumtiem, un pie manis ienāk tikai dūmu smaka un ieskrien rejš troksnis, kad vārtus vai durvis aizcērt.

Pametu acis uz sienām: arī tās ir no akmeņa un izdveš saltumu pat vasaras dienās.

Un es jautāju pats sev: kur es esmu? Un liekas man, ka es mūžam svešumā esmu; reiz esmu savu dzimteni atstājis un nevaru vairs atgriezties uz viņu.

Savu dzimteni? Jā, kas tad ir mana dzimtene? Sapņi apņem savas rokas ap mani, un es redzu tad manu dzimteni. Ievas sāk smaržot, un es eju atkal pa zaļām ielejām un klausos, kā kviešu druvas malā grieza griež.

Un plašums atveras liels un bezgalīgs, un es esmu tur, kur vēji plīvo un balti padebeši dienvidu guļ, un koki sīc bišu pilni, un liepas zied aizaugušu upju malās.

Un kalpa zēns pelēkās drēbēs iet pa lauka malu, un es viņu svecinu... tas esmu es.

Jā, kas var sakalt dzelzīs un akmeņos puķes, kuras tūkstošiem zied starp smilgām un zaļām lapām? Un ik rītu ir jaunas. Puķes! Ap mani sāk kvēpt viņu saldums,

un es atminos, ka mēs reiz kopā bijām – es un viņas. Kur es gāju, viņas zem kājām klājās, un, kad es diendusu gulēju, viņas klanījās un smaržoja, un liecās ap mani sveicinādamas...

Nu man vajadzētu šiem akmeņiem prasīt: kur ir manas puķes? Un akmeņi teiktu: noziedēja. Un atkal es nelaimīgs būtu kā ilgus gadus un pa akmeņiem staigātu, un viņi liektu savas kaulainās muguras, skarbi mēdītu manus soļus, kā izsmiedami mani.

Nē, lai paliek akmeņi. Silts asiņu plūds ir pamodies no jauna manās dzīslās, jo es cilvēks esmu, ne akmens. Un sarkani ziedi pār mani ir izauguši.

Es skatos viņos un atminos, kā tad bija, kad es vēl kalpa zēns biju un nezināju, ka akmens ir cilvēka valdnieks. Sena vasara pamostas kā brūna nodegusi lauku meitene un tiešām aizskar mani ar savu roku un smaida. Un tad man ir tāpat kā toreiz, kad es klētiņā vasarā gulēju un, no dziļa, salda miega mozdamies, dzirdēju:

“Jāni, celies, ir laiks! Jāni, celies!”

Es vēru acis. Vāki ir smagi un salda noguruma pilni, un man tā, kā kad no mīļās rokām jāraisās būtu. Es paveru durvis, un miglas vēsums un rīta blāzmas gaisma plūst uz mani, un es ceļos...

Mana kalpa zēna vasara, kad es laimīgs biju! Mana kalpa zēna līgava!

Atmiņas šaujas kā bezdelīgas ap mani, un augsta, balta saule uzaust. Un lejas pilnas puķu, un tās klanās man, un es eju atkal un staigāju pa viņām, balts, mierīgs un skaists, un viņas klanās un smaržo, un laimīgas jūtas, ja es kādu saminu, un saka: esi sveicināts, esi sveicināts!

Un tad es atminos, ka mana istaba lielā, saltā akmens namā ir kaila, un es domāju: es novīšu vainagu un uzkāršu pie sienas jūs, mīļās puķes.

Un viņas klanās, un rasa birst uz manām kājām – vēsa un skaidra kā mani senie ceļi, kad vēl laimīgs biju.

Jā, vienu vainagu priekš manas kailās istabas.

II

Es sēdu uz klētiņas sliekšņa un skatos uz savām kājām – vīzes ir apautas ar jaunām auklām un auti vēl balti un tīri.

Klētiņas durvis ir atvērtas, un iekšā ir kluss. Tur ir mana gulta un manas drēbes, tintes pudelīte un drusku papīra; es nezinu, kāpēc to visu vadāju līdz jau no skolas laikiem. Un vairāk nekā nava tur.

Slieksnis ir izrobots no cirvja cirtumiem, tur kaut kas ir kapāts un palikušas tikai dobes. Viņš kustas un klaudz, kad paliecos atpakaļ, un es to klaudzīnu tīši. Es šūpojos un jūtos kā apreibis no jauniem iespaidiem.

Es tikko šodien te atbraucu, un man rīt būs jāsāk darbs.

Saule laižas dzeltenī spoža un mirkst jau aiz upes elkšņos. Es redzu pār pagalmu ābeļdārzu, kur visi zari pilni briestošu pumpuru. Bet pašā dārza malā, kur olnīca iet cauri un braucams ceļš, stāv divi lieli ievu koki un ir balti un smagi. Atminos, ka iebraucot ceļš gāja taisni viņām pa vidu un man bija tik savādi, kad cauri viņām bija jābrauc, un uz ceļa jau daudz baltu ziedu bija nobiris, bet zaros un galotnēs vēl jauni pumpuri raisījās.

Vakars bija vēss, un es domāju, ka ievas tad vēl ilgi ziedēs. Un man vienmēr gribējās saplūkt daudz balto, kūsošo ziedu, pilnas rokas, un, iedvašojot viņu smaržu, iespiest seju pavisam ziedos, un nekā neredzēt, tikai just rūgti reibinošo smaku un mīkstos ziedus.

Es skatījos tad uz baltajiem kokiem bez domām un ilgām, un acīm patika kavēties pussarkanajā saules atspīdumā.

Aiz saimnieka klētīm, pļavā, dziedāja zemesvēzis garu, trīcinošu kliedzienu, un tiešām likās – zeme līdzī trīc.

Dīķos, upes malā kvakšīnāja vārdes, un mežā aiz upes tālu, tālu pacēlās daža skaņa – no kā? – kas to lai zina!

Meitas iet pār pagalmu ar ūdens nēšiem un runā skaļi un dusmīgi. No govju staļļiem nāk troksnis: kaut kas kliedz un stāsta ko; aitas bļauj bez mitēšanās, un cūkas rukšina un nedod miera agrajam vakaram.

Bet mani zirgi jau pabaroti un stallis aizslēgts. Un es pats arī gaidu tikai vēl vakariņas, lai ietu gulēt; tad diena būs aizgājusi un nāks otra un nebūs daudz ko citāda kā šī.

Savādas sajūtas mani pārņem, tā sēdot un domājot. Es nesaprotu vairs lāga, kur esmu un kas ar mani notiek. Tikai to zinu, ka neesmu mājās un esmu atšķirts no visiem. Neparastas mājas, svešums, jauni cilvēki, jauni skati. Man liekas, ka nu diezgan te būts, ka nu celšos un iešu atpakaļ. Man jāpasteidzas, jau vakars. Kurp? Un es atkal paskatos uz manām kājām, kas apautas baltos autos un vīzēs, un saprotu, ka ne šur, ne tur man iet. Es esmu kā putns, laižos, kur gribu, un aizlaižos atkal tālāk; bet visur un visur svešs...

Bet es neesmu noskumis. Es vēl esmu par daudz jauns priekš tā. Man patīk visur lūkoties un visu redzēt. Man patīk arī sveši cilvēki, jo katrs no tiem ir savāds un katram ir tas, kā otram nava.

Iznāk saimnieks, Pēteris Grants, pīpi zobos, un saka uz mani:

“Jān, nāc nu vakariņās!”

Es eju lielajā saimes istabā. Galds ir istabas vidū. Liela bļoda baltas putras ir uz galda un kukulis maizes, no tās var griezt katrs pats, cik tam patīk un cik var apēst.

Piecas koka karotes noliktas blakus bļodai, un es paņemu, kāda gadās, bet otrs puisis, Mārtiņš, ir precējies vīrs un jau gudrāks par mani: viņš meklē starp atlikušām un izmeklē sev to stiprāko. Tad tikai ieraugu, ka esmu kļūdijies. Mana karote ir izdilušu galu, un man nejauši nāk domas prātā: cik ēdiena gan nava ar to ēsts, kamēr tāds robs izdila?

Mēs esam pieci ēdāji: divas meitas, es ar Mārtiņu un ganu zēns, zems, dūšīgs puika sarkaniem vaigiem un sasprēgājušām rokām.

Saimnieks ienāk pie mums, bet tikai runā šo un to. Viņš ir pazems vīrs pliku pakausi un viscaur nodzītu bārdū. Bet tā aug atkal arvien no jauna, un tagad sirmie sari ir krietni vien redzami. Viņš ievēl pa dūmam no baltās pīpes un nospļaujas taisni, un ievēl atkal. Mārtiņš pļāpā ar viņu par laukiem un aršanu, pastāsta arī, ka Eglenieku saimnieks Zveja jaunus stāļus sacēlis un cik tie maksājot, un ka tā meitai neesot daudz ko cerēt uz preciniekiem, esot jau cilvēks pāri pusmūžam.

Saimnieks prasa man, vai klētiņā būšot laba gulēšana; te istabā pa vasaru esot karsts.

Es atbildu “jā” vai “nē” un atkal esmu kluss. Man ir tik savādi, ka visi uz manis skatās svešā vietā, un es kaunos pat ēst. Meitas arī beidz, un mēs pieceļamies no galda.

Saimniece iznāk no dibenistabas un, kad es jau gribu iet, iedod man veļas vīstokli.

“Te tev kreklis, Jān’, balts tak jāuzvelk jaunā vietā. Un to melno iedod meitām, rīt izvelēs.”

Paņemu kreklu un gribu kaut ko teikt, bet mute kā aizaugusi. Nosarkstu tikai un izmetos pa durvīm.

Klusums ārā ir lielāks pieņēmiens, un katra mazākā skaņa ir dzirdama.

Vakara pusē vēl dzeltensarkans loks ir pār mežu, bet lejā gar upi, cik var saredzēt, viegla migla sacēlusies. Vēsa un viegla – tagad pavasarī tā nekad nav biezāka...

Mājās, kuras pāri verstis aiz kalna, runā ļaudis, bet skaņas atnāk tik nedalītas, it kā būtu izteiktas tepat aiz sētas. Ja klausītos, vārdus varētu sadzirdēt.

Varžu kurkšana ir skaļāka, un zemesvēzis urbļ kā ar svārpstu, gari un trīsoši. Viņš dzied tik tuvu, ka liekas – tepat dārza malā. Es pieeju tur – viņš urbļ pavisam citā pusē.

Divas lielās ievas olnīcas malā tagad ir sirmas kā vecmāmiņas. Bet, kad tikko manāma vēsma atnāk no tās puses, gaiss pieplūst ar viņu smaržu. Tā ir smaga un neatšķaidīta, un man tiek tik mierīgi, to ieelpojot, nezinu, kāpēc. Kā kad gaidītu kāds, kā kad aizmirsis ko būtu, un liels žēlums paceļas kaut kur sirdī un grib uz āru. Zzzinks, zzzdings! – laižas vaboles pār pagalmu, apgriežas atkal un laižas no jauna. Viss gaiss pilns.

Uz lauka klieudz kāds putns, ātri, kā zirņus bērdams, un bez apstājas, bet kliedziens ar miglu apvēlies miksts, apaļām, vieglām skaņām.

Aiz lauka kalna birzis satinušās krēslā, pilnas jaunu pumpuru un lapu, un man gribētos tur aiziet. Tik jauks tagad vakars.

Mēness, pavisam sadilis, sēro vakara pusē; liekas, viņš gulēt grib un par zemi bēdā maz.

Kur es iešu? Man jāiet uz klētiņu, man gulēt vajaga – rītu vajadzēs strādāt.

Bet, kad iedomāju rītdienu, man paliek uzreiz priecīgi krūtīs. Rīt būs pavasara saule, silta, karsta; viņa kāps, un cīruļi dziedās, un nupat tik puķes sāks ziedēt no katras ceļmalas. Man liekas, ka rītdienā ir visa mana laime, un es pakratu galvu un atliecu cepuri pakausī, nezināms prieks mani dīda.

Es aizeju gar dārza malu pa vēso, jauno zāļu asniem un pienenēm līdz olnīcas galam pie ziedošām ievām un nolaužu pilnu sauju – viss tak par velti. Un tad aizeju uz klētiņu.

Klētiņā tumšs. Man gribētos uguni iedegt, tad arvien ir gaišākas domas, un bez tam ziedus gribētu aplūkot. Bet uguns nava.

Es sataustu gultu, noauju kājas un tad uzvelku balto veļu, linu kreklu un bikses.

Un atminos, ka melnā veļa jādod meitām, lai izvelē. Nē, kur nu tas! Es nosarkstu, lai gan neviens neredz, un nometu veļu turpat klētiņas stūrī – gan paņems.

Gultā drēbes ir vēsas, bet es pats esmu silts un drīz vien sasildu visu, un gurdenums mani sasien kā mazu

bērnu ar garu, garu tinamo jostu – es stiepjos un nevaru izstiepties...

Jaunās drēbes ir spaļotas un dur man ādā, bet drīz es arī to nejūtu.

Durvju virsū ir šķirba, un pa to es noskārstu, ka ārā ir uznākusi nakts.

Vēl dzirdu, ka taisa istabas durvis un runā sieviešu balsis. Tās meitas laikam.

Tad sauc suni – dos ēst. “Kārav! Kārav! Kārav! Se, se, se...”

Un atkal taisa durvis, un tās aizkrīt smagi. Es jūtu, ka ap mani mīksti spilveni un viegla, viegla nakts. Spaļotais kreklis top mīksts kā samts, un visi locekļi atkrituši no miesas – nemanu ne roku, ne kāju.

Vēl dzirdu, kā sirds pukst, vēl jūtu, ka elpoju, – tad uzplūst kāds plūdums, un es padodos ar visu būtņi. Lai nes! Es izgaistu pats sev.

III

“Jāni, celies! Ir laiks! Jāni, celies!” sauc saimnieks un piedauza pie durvīm.

Bailīgs un ātrs es uzlecu, kaut gan acis aizlipušas un es nekā neredzu. Ar roku sataustu sienu un durvis un tāpat akls vēl atgrūžu tās vaļā.

Viss pelēkzaļš... Rīts.

Nu redzu, ka saimnieks aiziet uz staļļiem. Viņš šorīt pavisam citāds nekā vakar. Kājās zābaki un pūsmētelis uzvilks. Un soļi tādi cieti, rūpju pilni un pavēloši.